

Қалиев Қалижан Сағатбекұлының 6D050900 – Қаржы мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін ұсынылған «Өтпелі экономикалардағы банктік тәуекелділік және өнімділік талдауы» тақырыбындағы диссертациялық жұмысының ТҮЙІНДЕМЕСІ.

Зерттеу тақырыбының жалпы сипаттамасы

Диссертациялық жұмыс өтпелі экономикалардың банктік индустрия бизнес-модельдерін қаржылық нәтижелер мен тәуекел аспектілерінде қарастырады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі.

Біз Ареллано мен Бондтың (1991) бірнеше іргелі жұмыстарымен расталған дамушы нарықтардағы банктердің қызметі мен тәуекеліне реттеуші нормалардың, меншік құрылымының және нақты детерминанттардың әсері туралы гипотезаны сынадық. Өтпелі елдердегі банктік бизнесті модельдеу бейнесін құру кезінде біз мәселенің келесі нақты аспектілеріне жүгінеміз.

Біз өтпелі экономикалардың банк салаларындағы өнімділігі мен тәуекелін зерттейміз. Дегенмен, соңғы бенефициар – бұл елдер барынша арттыруға дайын әлеуметтік игілік. Демек, консолидация, бәсекелестік және басқа да көптеген бизнес құрылымдары мен олардың үйлесімі факторларын қайта қарау қажет. Бұл зерттеудің тұрақты болуына көмектеседі және мәселенің жаңа аспектілерін ашуы мүмкін. Сараптаманың негізгі нысанасы ретінде біз банктерді көрсететіндіктен, қаржы нарықтары мен басқа да қаржы институттарының ақылға қонымды орналасуы маңызды.

Өтпелі экономиканың банк секторын нарықтардың басқа түрлерінен бөлек қарастыруымыздың бірнеше маңызды себептері бар. Де Николо және т.б. (2003) өтпелі экономикалардың әлсіз қаржы нарықтары бар екенін айтты. Банктер қаржылық делдалдық процесте шешуші рөл атқарады. Сондықтан өтпелі нарықты жеке қаржы мекемесі ретінде қарастыру қажет.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері:

Келесі зерттеу өтпелі экономикалардың дамып келе жатқан нарықтарындағы тиімділік және тәуекел аспектісінде банктік бизнес моделін құруды зерттеу болып табылады. Экономикалық дағдарыс саясаткерлерге көптеген сұрақтар қойды және оларды қолданыстағы шеңберлерді толығымен қайта ойластыруға, қайта құруға және қайта стратегиялауға мәжбүр етті. Бұл оқиғалар қарапайым адамдардың қаржылық және үкіметтік нормалар мен ережелерге деген сенімсіздігін арттырды және жаңадан енгізілген саясат пен оларға сәйкестік осы ұзақ уақыт бойы жұмыс істеп келе жатқан қаржы институттарының қаржылық тұрақтылығы мен тиімділігін

арттырады ма деген сұрақты орынды түрде көтерді. Біз мәселеге әртүрлі қырынан қараймыз.

Зерттеу мақсаттары:

1. Қолданыстағы бизнес-модельдердің ағымдағы жай-күйін сараптау бізге әлсіз жақтарды анықтауға және нарықты одан әрі дамытудағы қиындықтарды еңсеру үшін ұсыныстар жасауға көмектеседі.

2. Өтпелі экономикалар нарығындағы қаржылық делдалдық процесте банктің алатын орны ерекше. Хименес және т.б. (2008) біз өтпелі экономикалардағы қаржы нарықтары әлсіз болады деген идеяны қарастырамыз. Сондықтан банктер қаржылық нарықты дамытуда реттеуші аспектіде де, іс жүзінде де балама нұсқасы жоқ негізгі рөл атқарады.

3. Бұл зерттеудің қызығушылығы өтпелі экономикалар болып табылады. Қалиев, (2020) құрылым мен банктік бизнес үлгілері өтпелі елдерде айтарлықтай өзгеретінін атап өтті. Бұған қоса, көптеген алдыңғы зерттеулер посткеңестік одақ елдерін өтпелі экономикаларды жалпы бақылауға қоспай, олардың маңыздылығын елемейді (Григориан және Маноле, 2006 және Фрис және т.б., 2005). Тек өтпелі еуропалық экономикаларды немесе кез келген басқа аймақтарды бөлек зерттеуге негізделген қорытындылар, ең алдымен, біржақты нәтижелер береді.

4. Өтпелі экономикада банктік меншік ерекше орын алатынын айта кеткен жөн. Мұндағы мәселе банк иелерінің саланың реттеушілерімен және реформаторларымен жоғары аффилиирленген қарым-қатынаста болуы. Келесі қатынас қаржы нарығының дамуын шектейді.

5. Нормативтік құқықтық базаның өзі. Идея, дағдарысқа дейінгі реттеу, дағдарыс эмбрионының өзіне себеп болуы мүмкін. Өтпелі экономикалар әдетте әлсіз қаржылық нарықтарға ие. Реттеуші органдардың басты мәселесі, қаржы нарығының дамуы мен макроэкономикалық тұрақтылық арасында.

Зерттеу объектісі:

Біз 2008-2019 жылдар аралығындағы тоқсан сайынғы банк деректерін пайдаланатын және жақында жоспарлы экономикадан еркін нарықтық экономикаға ауысқан 17 өтпелі банкті қамтитын өтпелі елдерге назар аударамыз. Джулиан мен Офори-данква (2013) институттардың өнімділігін қабылдаудағы айырмашылық саланың құрылымына байланысты екенін айтты. Сондықтан біздің зерттеуіміз әдебиетке осы қарым-қатынасқа жаңа көзқарас ретінде үлес қосады.

Модель және әдістеме құрылысы

Біз 2008 жылдан 2019 жылға дейінгі дағдарыс кезеңінде және одан кейінгі 17 өтпелі экономикадағы панельдік деректер регрессиясын қолданатын «Моменттердің жалпыланған әдістері» әдістемесін қолданамыз.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

1. Өтпелі экономикалардың толық таңдауы үшін Активтердің кірістілігі, таза пайыздық маржа және тәуекел дәрежесінің табыстылық өлшемдері үшін жеті түрлі комбинация қолданылды.

2. Кломп пен Де Хаанның (2012) зерттеуіне сәйкес айнымалыларды таңдауда жалпыдан арнайыға әдістемені қолданатын Шығыс Еуропа, Орталық Еуропа, Балқан және Кавказ елдерінің аймақтарында бөлінген төрт қосалқы үлгілер үшін бөлек регрессиялар жүргізіледі.).

3. Нәтижелердің сенімділігінің нәтижелері банк саласының әртүрлі сипаттамалары бар бес түрлі аймақтық үлгілерді пайдалану арқылы тексеріледі.

4. Зерттеуде тек өтпелі экономикалар қамтылған және алдыңғы зерттеулердің көпшілігі дамып келе жатқан немесе дамушы нарықтарға қатысты.

5. GMM жүйесі модельде қолданылатын коэффициенттердің эндогендік айнымалы, бір мезгілдегі себептілік, гетероскедастикалық, гетерогенді айнымалы және танылмаған ерекшеліктері мәселелерін шешу үшін қолданылды.

Зерттеудің ғылыми-практикалық маңыздылығы

Біз әдебиетке бірнеше маңызды жолмен үлес қосамыз:

1. Біз панельдік деректерді пайдалану кезінде басқа әдістемелерді пайдаланған кезде көп жағдайда қабылданбаған танылмаған шаралардың әсерін жабуға мүмкіндік беретін GMM жүйесінің үлгісін қолданамыз;

2. GMM жүйесі бір-бірімен өзара байланысқан шараларды қолдануды таниды және эндогенділікке бейімділікпен күресу кезінде оларды қолдануға мүмкіндік береді. Панельдік деректерді пайдалануда эндогенділікке бейімділік жиі кездеседі. Банк менеджерлері қаржылық жағдайды жақсарту үшін әртүрлі түзетулер мен түзетулер қолданады. Бұл өзгерістер бүгінгі күні алдыңғы айнымалылардың ізін қалдырып, болашақтағы өлшемдердің мәндеріне әсер етеді. Демек, бұл айнымалылардың стандартты қателері жоғары корреляциялық болуы мүмкін, сондықтан деректерді түзету өте маңызды. Дегенмен, реттелетін деректер ауқымды қысқартады және басқа мәселені тудырады. Сондықтан GMM жүйесін пайдалану өте орынды.

3. Біз дағдарысты да, дағдарыстан кейінгі уақытты да қамтитын кезеңді қолданамыз. Уақыт аралығы бізге өтпелі кезеңдегі елдердің макроэкономикалық деңгейдегі өзгерістерге, сол сияқты жаһандық қаржылық дағдарысқа қалай әсер ететіндігінің толық бейнесін көруге мүмкіндік береді.

Қорғаныстың негізгі ережелері:

1. Моменттердің жалпыланған әдістері әдісін қолдану арқылы алынған нәтижелер.

2. Өтпелі кезеңдегі банктердің қаржылық тұрақтылығына да, тиімділік көрсеткіштеріне де елеулі әсер ететін бизнес-модельдің жалғыз бөлігі ретінде айтарлықтай өтімділік бөлігінің нәтижесі.

3. Банктердің меншік құрылымының өтпелі экономикадағы қаржы институттарының қызметіне тікелей әсер етуінің нәтижесі.

4. Жоспарлы экономикадан нарықтық экономикаға көшуді бәсеңдететін саяси және экономикалық биліктің шоғырлануы әсерінің жағымсыз нәтижесі.

5. Бес түрлі қосалқы үлгілер бойынша GMM қолданатын негізгі қорытындылардың сенімділік сынақтарының нәтижелері.

6. Резервтік талаптар, қызметті шектеулер және капиталды шектеу сияқты реттеуші нормалардың жалпы салалық кірістілік пен қаржы институттарының тұрақтылығына әсер ету нәтижелері.

7. Өтпелі экономикасы бар елдердің банк секторларындағы кірістілікті арттыратын және қаржылық тұрақсыздық тәуекелін төмендететін бірден-бір маңызды әсер етуші фактор ретінде резервтік талаптарды реттеу нормаларын көрсететін GMM әдістемесін пайдаланған нәтижелер.

Автордың жеке үлесі:

Жұмыстың авторы зерттеудің тұжырымдамасы мен объектісін таңдауға, жұмыстың мақсатын анықтауға, зерттеу міндеттерін қоюға, сонымен қатар барлық регрессияларды құрастыруға және жүргізуге, алынған мәліметтерді жинауға және талдауға және диссертация жазуға қатысты.

Жұмысты апробациялау

Зерттеу нәтижелері және диссертацияның негізгі ережелері халықаралық және республикалық ғылыми конференцияларда баяндалып, баяндамалар жасалды:

- «Өтпелі экономикалардағы банктік реттеу», (2020 ж.), 33 қазан EBES конференциясы, Мадрид, Испания.

- «Дүниежүзілік қаржылық дағдарыстан кейінгі Қазақстандағы банк саласының қаржылық тұрақтылығы», (2020), сәуір, Тұран университетінің баспасы.

- «Меншік Қазақстандағы банк саласының бизнес моделіне әсер ететін сапалы фактор ретінде. (2020). КИМЭП халықаралық ғылыми-зерттеу конференциясы, 2020 ж.

- «Bank Risk Z-score Measure арқылы бағалау және оның Қазақстанның өтпелі экономикасы индустриясының қаржылық денсаулығына әсері» (2020), Қазақстан Ұлттық университетінің хабаршысы.

- «Қаржылық дағдарыстан кейінгі онжылдықтағы қазақстандық банктік индустрияның өнімділігіне шолу», (2020), қаңтар, Орталық Азия экономикалық шолуы, т. 4(127), 40-50, ISSN - 2224-5561.

- «Банк қызметі мен тәуекелінің банктік, макроэкономикалық және салалық спецификалық детерминанттар. Қазақстан жағдайы, (2019 ж.), Маусым, Мальтепе университеті, Стамбул, Түркия, ICBM 2019, ISBN 978-605-2124-27-7.

- «Қазақстандық банктік бизнес үлгісіндегі «Жеке» меншік құрылымы деп аталады. Саланың тиімділігін бағалау», (2019 ж.), маусым, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының жаңалықтары, Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар сериясы, ISSN - 2224-5294, 6-том, № 328 (2019 ж.), 139-154.

- «Тәуекел мен кірістілік қазақстандық банк саласының көрсеткіштеріне қалай әсер етеді?», (2019), КИМЭП халықаралық ғылыми-зерттеу конференциясы, 2019 ж.

- «Өтпелі экономикалардағы банктік реттеу». Көлемі: 11 шығарылым: 4, мақала алғаш рет желіде жарияланған: 29 қараша 2021 жыл; Шығарылым: 1 қазан 2021 жыл, Sage Open, 2021 жыл.

Жобалар:

- «Өтпелі экономикалардың қаржылық тұрақтылығы мен банктік салаларының табыстылығына бизнес үлгілерінің әсері». Орындалуда.

Жарияланымдар

Диссертацияның негізгі ережелері, нәтижелері, қорытындылары мен қорытындысы 10 басылымда, оның ішінде Thomson Reuters деректер базасына енгізілген халықаралық журналда 1 мақала; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған республикалық ғылыми журналдарда 4 мақала; Халықаралық конференциялар мен симпозиумдар материалдарында 4 мақала және 3 тезис.

Диссертация құрылымы

Зерттеу мәселесінің сараптамасы жеке алты тарауларға бөлінген. **Қосымшада** осы сала мамандарымен жүргізген сұхбаттарымыздың қысқаша мазмұнын береміз. Бұл жұмыс өтпелі нарықтар үшін банк қызметінің саяси және экономикалық реформаларының қажеттілігі туралы жаңа көзқарасты қалыптастыруға көмектеседі деп үміттенеміз.